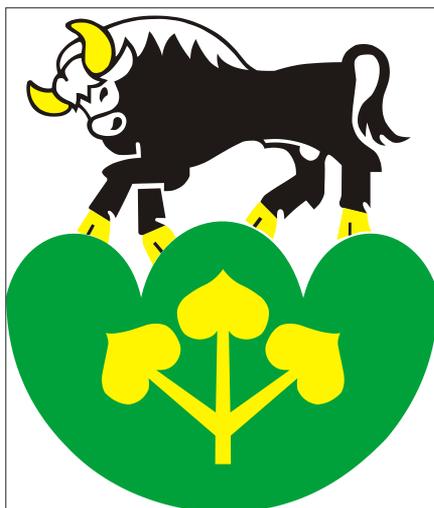

Eva Tomisová

**OSUDY ŽIDOV
STAREJ TUREJ**

OSUDY ŽIDOV STAREJ TUREJ

Eva Tomisová

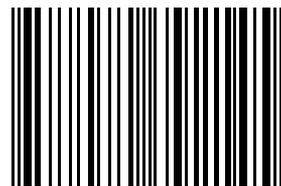

Ing. Eva Tomisová: **Osudy Židov Starej Turej**

© Ing. Eva Tomisová, 2015

© Eko-konzult, 2015

ISBN 978-80-8079-214-5

9 788080 792145 >

Obsah

Úvod	7
<i>Kapitola 1.</i>	
Dejiny Židov na Slovensku	9
<i>Kapitola 2.</i>	
Stručná história židovskej komunity v Starej Turej	13
<i>Kapitola 3.</i>	
Zoznamy židovského obyvateľstva zo starých matrik	15
<i>Kapitola 4.</i>	
Domy, v ktorých Židia bývali od r. 1869 do r. 1942	25
<i>Kapitola 5.</i>	
Spomienky Staroturanov na židovských spoluobčanov	45
1. Príbehy od Eleny Sýkorovej, rod. Samekovej	45
2. Príbehy od Elenky Ježovej (nar. 1929)	46
3. Príbeh od Eleny Kalafúsovej, rod. Ťažkej	47
4. Príbehy od Anny Košťalovej, rodenej Bunovej z Drgonovej Doliny od Bunov	48
5. Príbehy od Igora Poláka, syna Jána Poláka	50
6. Príbehy od Mgr. Olgy Poliačikovej, dcéry Emílie Poliačikovej, rod. Pražienkovej	51
7. Príbehy od Miloslavy Rozsypalovej	53
8. Príbehy od Marie Rafajovej	54
9. Príbeh od pani Alžbety Horákovej, manželky Jána Horáka	55
10. Príbeh od Vladimíra Roháčka	55
11. Príbeh od Karla Kolmana o MUDr. Ignácovi Kaiserovi	58
12. Príbehy od PhDr. Viery Václavkovej	59
<i>Kapitola 6.</i>	
Príbehy Staroturanov, ktorí sa stali záchrancami Židov	61
1. Príbeh záchrany židovských detí v Chalúpke	61
2. Príbeh záchrany Židov od Márie Peprníkovej, rod. Chudíkovej	67
3. 4. 5. Zachránené dievča v Dolnom mlyne	68
6. Príbeh záchrany židovského občana od pani Malárovej, rodenej Durcovej	71
7. Príbeh záchrany židovského občana od Vladimíra Roháčka	75
8. Príbeh záchrany dvoch židovských chlapcov od Jitky Durcovej	77
9. Príbeh záchrany židovskej rodiny Haasovcov od pani Raučinovej, rod. Roháčkovej	79
10. Príbeh záchrany Dr. Tomáša Platznera a jeho rodičov	80
11. Príbeh záchrany židovských občanov rodinou Krúpovcov	84
12. Príbeh záchrany Židov v Hlavine od pani Anny Klimáčkovej, rod. Ježíkovej	88
13. Príbeh záchrany židovskej rodiny od Viery Kýškovej, rod. Úradníckovej	89

14. Príbeh záchrany židovskej rodiny v Súši	89
15. Príbeh záchrany rodiny Marmorsteinovcov u Raškov od pani Levarskej	91
16. Príbeh ukrývania (nie záchrany) židovských občanov U Mikulcov	92
17. Príbeh pokusu záchrany od Miroslava Vrbu z Piešťan	94
18. Príbeh záchrany na Vačovskom	95
19. Príbeh záchrany v KOVOTECHNE, účastinnej spoločnosti	96
<i>Kapitola 7.</i>	
Židovské osobnosti	101
MUDr. František Winter	101
Ing. Artur Marmorstein	109
Dr. Armin Frieder – ochranca Židov	111
<i>Kapitola 8.</i>	
Židovská škola cheder	115
<i>Kapitola 9.</i>	
Synagóga	117
<i>Kapitola 10.</i>	
Židovský cintorín – bet olam	121
<i>Kapitola 11.</i>	
Pamätníky židovských obetí vojen	131
<i>Kapitola 12.</i>	
Židia v SNP v okolí Starej Turej	139
<i>Kapitola 13.</i>	
Staroturanskí Židia v období slovenského štátu	143
<i>Kapitola 14.</i>	
Osudy Židov vo filmoch	155
<i>Kapitola 15.</i>	
Židovské piesne	159
<i>Kapitola 16.</i>	
Slovník	169
<i>Kapitola 17.</i>	
Poďakovanie	173
<i>Kapitola 18.</i>	
Kniha Evy Tomisovej ako historické svedectvo a gesto ľudského porozumenia	175
O autorke	179

Úvod

Po odchode do dôchodku zosilnel môj lokál-patriotizmus. Výsledkom boli knihy *Zaniknutá „stará“ Stará Turá* a *Zabudnuté osudy škôl Starej Turej*. V prvej som zdokumentovala mapami, fotografiami i spomienkami Starú Turú v jej pôvodnej podobe, ktorú si pamätajú už iba stredné a staršie generácie. V druhej knihe som popísala vynikajúce školstvo Starej Turej, najmä za posledných 150 rokov. Zaujala ma rozsiahla sieť škôl i na tých najvzdialenejších kopaniciach. Obe knihy sú čiastočne autobiografické. Napísala som ich na počesť našich občanov a pre informáciu mladej generácie.

Aj moja tretia kniha *Osudy Židov v Starej Turej* mapuje časť histórie Starej Turej, tentoraz osud židovskej komunity. Zhromaždila som od starších žijúcich ľudí veľa spomienok na židovských spoluobčanov. Objavila som ďalších ľudí, ktorí cez vojnu zachraňovali Židov, dokonca som troška pomáhala pri zisťovaní podkladov pre udelenie medaily *Spravodlivý medzi národmi* pre našu občianku Kristínu Bunovú, ktorá zachránila židovskú rodinu Platznerovcov zo Žiliny. Teším sa, že prostredníctvom tejto knihy sa Staroturania dozvedia viac i o doteraz neznámych nositeľoch vyznamenania *Spravodlivý medzi národmi* o manželoch Štefanovi a Márii Durcovoch z Topoleckej (doteraz bola známou nositeľkou vyznamenania iba Marie Rafajová).

Narodila som sa v bývalom židovskom dome, kde moja rodina bývala v tom čase v podnájme. Moja mama i známi občas rozprávali o tragédii našich občanov, o peknom spolužití Židov a ne-židov pred vznikom vojnového slovenského štátu. To mohlo byť podnetom k napísaniu tejto knihy. Alebo sa to takto malo stať.

Veľa rokov som sledovala dianie okolo Židov, čítala som o nich všetky dostupné články a knihy, pozerala filmy o nich. A dosť často som si hrávala na akordeóne niekoľko židovských piesní, ktoré sa mi páčili. Ale posledné dva roky, keď som už bola rozhodnutá o našich židovských spoluobčanoch napísať knihu, to už nebolo iba také pozorovanie z dialky. Čím viac som sa o nich dozvedala, tým viac som sa vcítovala do ich životov a osudov. Predsa však pre mňa boli tak trocha tajomní, lebo až do leta 2014 som nepoznala žiadnych Židov spojených so Starou Turou. Stali sa nimi Dr. Tomáš Platzner s rodinou z Izraela, veľmi milí a srdeční ľudia, ktorých som si obľúbila od prvej minúty, keď som s nimi išla hľadať do Drgonovej Doliny dom, v ktorom sa Dr. Platzner ukrýval so svojimi rodičmi cez vojnu u Kristíny Bunovej.

Veľmi hlboko na mňa zapôsobila i pozostalosť po MUDr. Františkovi Winterovi, po dentistovi Mojse Blumenovi a jeho manželke Gizele. V pozostalostiach bolo veľa fotiek i listov, z ktorých som spoznala, v akých milujúcich rodinách vy-

rastali, aký pekný vzťah mali s rodičmi i súrodencami.

Z rozhovorov i dokumentov som sa dozvedela, že viacerí Židia v Starej Turej sa živili nielen obchodom, ale i remeslami. Mali sme tu židovské krajčírky, sklenárov, kožkárov, podomových obchodníkov, klampiarov, knihárov a pekárov. Mnohé rodiny boli rovnako chudobné ako tie nežidovské.

Židia boli takí istí ľudia ako kresťania, vyznávali tie isté ľudské hodnoty, tešili sa zo svojich detí, veľmi smútili, keď im zomrel niekto blízky, boli pracovití. Snažili sa dopriať vzdelanie svojim deťom. Od ostatných sa líšili iba svojím náboženstvom. A preto zostane pre mňa navždy nepochopiteľné, že sa im počas slovenské-

ho štátu tak ublížilo, prečo museli zomrieť skoro celé židovské komunity v mestách a obciach Slovenska.

Aby som poskytla ucelenejší pohľad na našich židovských spoluobčanov, venovala som sa vo viacerých kapitolách i židovskej škole, synagóge, židovskému cintorínu, niektorým piesňam aj židovským výrazom.

Mnohí ľudia ma odrádzali od písania knihy o Židoch, niektorí mi to možno budú i zazlievať. Verím však, že sa nájdu viacerí, ktorí uznajú, že táto kniha je to posledné, čo sme pre našich Židov mohli urobiť, lebo: ZABUDNÚŤ ZNAME-NÁ NECHAŤ ZNOVA UMRIEŤ!

Eva Tomisová

Kapitola 1.

Dejiny Židov na Slovensku

V septembri 2014 som navštívila Štátny archív v Trenčíne v snahe získať ďalšie podklady, dokumenty o staroturanských Židoch pre moju knihu. Zamestnankyňa archívu, pani Mária Ďurčová, mi ukázala 10-stránkový dokument od Roberta Büchlera *Stručný pohľad na dejiny Židov na území Slovenska*. Táto štúdia ma veľmi upútala. Nie som historik, dokonca ani nie amatérsky, preto som uvítala, že túto kapitolu nemusím spracovávať z rôznych kníh, ale môžem použiť tento vzácny dokument. Nie sú tu zahrnuté posledné dve – etapy história Židov v predmníchovskej ČSR a tragédia slovenského židovstva počas 2. svetovej vojny. Týmto dvom obdobiam dám priestor v osobitnej kapitole.

O počiatkoch židovského osídlenia na území Slovenska sa dodnes neustálila jednotná mienka. Väčšina historikov sa domnieva, že Židia sa usadili na území Slovenska počas trvania Velkomoravskej ríše. Sú historické dôkazy o tom, že za panovania kráľa Svätopluka žili v jeho ríši aj Židia, možno ešte predtým. Za

najstaršie židovské náboženské obce na území Slovenska sa považujú Bratislava a Komárno. Z historických materiálov sa dozvedáme, že v 11. storočí, možno aj skôr, tu boli čulé židovské pospolitosti. Okrem týchto veľkých obcí existovali náboženské obce v mnohých menších mestách a dedinách, a koncom 11. storočia nastal značný rozmach Židov na území Slovenska. Boli to utečenci z Čiech a Moravy, ktorých český kráľ Vratislav II. (1061 – 1092) kruto prenasledoval. Už v 13. storočí pôsobila židovská náboženská obec v Trnave, v Trenčíne okolo roku 1300, v Šaštíne a Holíči a v ďalších mestách okolo roku 1400. Presun Židov sa však dial aj z Rakúska a Nemecka. Po bitke pri Moháči nastal úbytok Židov na území Slovenska, lebo mnohí boli nútení opustiť mestá.

Až po konsolidácii pomerov v druhej polovici 17. storočia nastáva nová perióda v dejinách Židov na Slovensku. V dokumentoch z r. 1649 až 1650 sa poukazuje na Židov z Uherského Brodu a Uherského Hradišťa, ktorí sa usadili v Hlohovci, Topoľčanoch a Nitre. Ale až v posledných

desaťročiach 17. storočia trpký osud Židov na Morave spôsobil ich masovú vlnu emigrácie na Slovensko, ktorá pokračovala i v prvej polovici 18. storočia, najmä po uzákonení mnohých protizhidorových opatrení, predovšetkým tzv. zákona o rodine, podľa ktorého sa Židom obmedzovalo zakladať rodiny. V tom čase sa najvýznamnejším strediskom Židov z celého Uhorska stala Bratislava. Veľkým strediskom na Slovensku bolo Nové Mesto na Váhom, ktoré dalo židovstvu veľa osobností. Židovská náboženská obec tam bola založená v roku 1684. V 18. storočí sa počet židovských obcí rozrástol a nové pospolitosti vznikali i v ďalších župách oravskej, hontianskej, liptovskej atď. V mnohých mestách už tvorili Židia veľkú časť obyvateľstva, v Novom Meste nad Váhom to bolo 57 % a na prvom mieste boli Huncovce až 60 %. Začiatkom 19. storočia nastáva určitá stagnácia, toto obdobie sa vyznačuje novou tendenciou vnútornej migrácie Židov z územia Slovenska do iných častí Uhorska, najmä do Maďarska.

Slovensko sa právom pokladá za významné stredisko uhorského židovstva. Za posledných 250 rokov vytvorili Židia na území Slovenska obrovské duchovné hodnoty, z ktorých čerpalo židovstvo na celom svete. O rabínov, ktorí študovali na rabínskych učilištiach na Slovensku (bolo ich asi 33), sa uchádzali na celom svete. Za prvé stredisko duchovného života na území Slovenska a v Uhorsku vôbec sa považuje Trnava, zásluhou presláveného rabína Izáka Trnavského.

Zo Slovenska vyšla celá plejáda rabínskych osobností. Pre obmedzený rozsah tejto kapitoly uvediem aspoň mená niektorých rabínov, kde sa narodili a kde vo svete pôsobili:

- Moše Šík z Brezovej v Chusti v Podkarpatskej Rusi (1807–1879)
- Simon Sófer z Bratislavy v Krakove (1820–1883)
- Jacob Korpel Reich z Vrbového v Budapešti (1839–1929)
- Jozef–Chajim Sonnenfeld z Vrbového v Jeruzaleme (1849–1932)
- Jozef Hermann Hertz z východného Slovenska vo Veľkej Británii a v New Yorku (1872–1946)
- Victor Schönfeld z východného Slovenska v Londýne (1880–1930)
- Adolf Büchler z Priekopy v Londýne (1867–1939)
- Bernard Ilavý z Ilavy v USA (1812–1871)
- Adolf Hübsch z Liptovského Mikuláša v Prahe a New Yorku (1830–1884)

ho. Potom sa stala významným centrom duchovného učenia Bratislava. Je zaradená medzi také židovské duchovné centrá ako je Jeruzalem, Worms, Praha, Mainz a nesie hrdý titul „Mesto Matka“ (Ir va Em Jisrael). Toto pomenovanie má v židovskom svete zvláštny význam. Bratislavskú ješivu založil v roku 1695 rabín Jom–Tov Lipman a za celý čas jej existencie až po rok 1940 z nej vyšli stovky vynikajúcich učencov a rabínov, ktorí preslávili jej meno po celom svete. Najvyššie uznanie a ocenenie dostala v čase pôsobenia hlavného rabína Mozesa Sófera (podľa jeho veľkého diela Chatam Sófer), keď sa stala najvýznamnejším rabínskym učilištom na svete, hlavne v rokoch 1762–1839. Sófer bol mimoriadnou osobnosťou a je až dodnes považovaný za najväčšiu autoritu spomedzi rabínov. Bratislavská ješiva bola rozpustená v roku 1940. Chatam Sóferov právnik, posledný bratislavský hlavný rabín sa vystahoval do Svätej zeme a v Jeruzaleme založil novú ješivu pod názvom „Pressburger ješiva“. Dnes stojí na jej čele jeho potomok Akiwa Sófer ml.

Aj v malej obci Huncovce bola významná ješiva a vyškolila veľa študentov.

V Novom Meste nad Váhom tiež pôsobili veľkí rabíni a bola tam kedysi veľká ješiva, preslávovaná za hranicami Uhorska. Hlavným rabínom bol David Deutsch, ktorý je dodnes považovaný za veľkého učenca. Preslávil sa dielom Ohel David. Z tohto mesta tiež pochádza celý rad učencov a rabínov.

- Adolf Salvendi z Nového Mesta n. Váhom v Bavorsku (1837–1914)
- David Hoffman z Vrbového v Berlíne (1843–1921)
- Gotlieb Klein z Humenného v Štokholme (1852–1914)
- Salomon– Salman Spitzer z Bratislavy vo Viedni (1826–1893)
- David Herzog z Trnavy v Rakúsku (1869–1946)

Na území Slovenska sa narodili osobnosti známe aj z vedeckého, umeleckého, hospodárskeho a verejného života. Uvádžam ozaj iba niektorých, nie však súčasníkov. Tí nie sú v štúdiu uvedení.

- Maurice Löwig (1833–1907) z Bratislavy, astronóm svetového mena
- Eduard Mahler (1857–1945) z Cífera, orientalista, matematik a astronóm
- Bernát Heller (1871–1943) z Velkej Bytče, orientalista, historik
- Ignác Hirschler (1823–1891) oftalmológ z Bratislavy
- Jozef Goldberger (1874–1929) z Giraltoviec, americký lekár a zdravotný špecialista
- Jozef Engel (1815–1901) zo Slovenského Nového Mesta, sochár, Veľká Británia
- Moritz Fürst (1782–1840) z Bratislavy, rytec a medailista v USA
- Leopold Horowitz (1837–1917) akademický maliar v Paríži
- Leo Kestenberg (1882–1962) z Ružomberka, muzikológ, pianista, Izrael
- Julius Major (1858–1925) z Košíc, komponista, dirigent, hudobný učiteľ
- Richard Réti (1889–1929) z Pezinka, šachový veľmajster
- Philip Klein (1890–1953) významný sociálny pracovník v New Yorku
- Rebeca Kohútová (1864–1951) z Košíc, sociálno–pedagogická pracovníčka v USA
- Morris Waldman (1879–1963) z Bardejova, sociálny pracovník v USA
- Lazar Michael Bidermann (1879–1843) z Bratislavy, finančník a podnikateľ, Viedeň
- Samuel Fischer (1859–1934) z Liptovského Mikuláša, nakladateľ a vydavateľ, Berlín
- David Gestettner (1854–1939) z Čiernej pri Čope, výrobca rozmnožovacích strojov, Londýn
- Izak Löwig (1793–1847) zo Šurian, priemyselník v Budapešti
- Morris Rich (1847–1928) z Košíc, americký podnikateľ
- Ignác Einhorn (Eduard Hron) (1825–1875) z Nového Mesta nad Váhom, uhorský štátnik a ekonóm, ako prvý Žid bol aj členom vlády Uhorska

Všetci uvedení židovskí občania šírili vo svete dobré meno Židov z územia Slovenska, preslávili ho a mali by sme im za to byť vďační. A myslím, že môžeme byť hrdí i na súčasných židovských vedcov, ktorí pôsobia v zahraničí. Spomeniem napr. len PhDr. Jána Vilčeka z Bratislavy, ktorý dnes pôsobí na New York University v New Yorku.

Na začiatku svojej štúdie opisuje autor Robert Büchler, že Židia na území Slovenska žili už v ranej dobe. Vyše tisícročné spolunažívanie Slovákov a ich predkov so Židmi na tom istom teritóriu je historickým faktom. Nedostatočná

publicita zapríčinila, že táto skutočnosť je širokej verejnosti neznáma. Slovenská historiografia či už predošlých generácií, alebo dnešná, sa zmienovala o Židoch len ojedinele a to väčšinou v zápornom zmysle. Vzťahy medzi Židmi a Slovákami boli sprevádzané obojstrannými predsudkami, ktoré zatienili tolerantné a pokojné spolunažívanie v uplynulých storočiach. Antisemitizmus – nenávisť proti Židom nemal medzi Slovákami hlboké korene. Bol „importovaný“ v druhej polovici 19. storočia a mal slúžiť ako „overený prostriedok“ pri riešení historickej krivdy, páchanej cez stáročia na slovenskom

ľude. Židia, ktorí prichádzali na územie Slovenska v 17. a 18. storočí, našli u svojich slovenských susedov porozumenie a boli prijatí priateľsky. A na slovenskom území neboli žiadne krvavé protižidovské pogromy ako v Čechách či na maďarskom území.

Nesmie sa zabúdať, že Židia prispeli veľkou mierou k vývoju slovenského hospodárstva. Bola to práve židovsko-moravská emigrácia, ktorá oživila spustošené územie Slovenska, začala hospodárske podnikanie, rozvírila obchod, priniesla pokrokové metódy do poľnohospodárstva.

Autor R. Büchler poukazuje vo svojej štúdiu i na to, že mnohí rabíni 18. a 19. storočia si za svoje priezviská zobrali mená svojich rodísk a aj veľmi často na svoje detstvo medzi slovenskými ľuďmi spomínali. Rabíni písali aj po slovensky a prekladali hebrejské state zo Svätého písma do slovenčiny, aby boli viac zrozumiteľné židovskej mládeži. Takýmto bol i Dr. Armin Frieder z Nového Mesta nad Váhom. Židia neboli ľahostajní ani k boju Slovákov za ich národné práva a ich právo na sebaurčenie a so sympatiami sledovali spravodlivý boj Slovákov proti maďarskému útlaku. A mali na to dôvody. Maďarizácia a asimilácia pre Židov znamenala nebezpečenstvo zániku židovstva.

Existujú dôkazy o tom, že Židia morálne aj materiálne podporovali slovenské národné spolky, že boli zakladajúcimi členmi Matice slovenskej a prejavili pozitívny postoj k požiadavkám slovenského ľudu, aj keď na samotnom oslobodzovacom procese sa aktívne nezúčastňovali. Postoj Židov charakterizuje prípad, ktorý bol v slovenských prameňoch doteraz len zriedka spomenutý. Boli to práve dvaja židovskí poslanci v Uhorskom sneme – Moritz Wahrmann a Eduard Horn z Nového Mesta nad Váhom, ktorí interpelovali vo veci slovenských gymnázií v Turčianskom Svätom Martine, Kláštore pod Znievom a Revúcej, ktoré maďarská vláda zrušila, a žiadali, aby tieto ústavy boli ihneď otvorené. V tejto súvislosti bol doteraz spomenutý iba poslanec zo Srbska Trifunac a účasť

židovských poslancov na tomto proteste bola často ignorovaná.

K téme spolunažívania by som rada pripojila niekoľko viet i ja. Z mnohých dokumentov v staroturanskom múzeu a z rozprávania ešte žijúcich občanov, ktorí našich Židov poznali, som prišla k názoru, že spolužitie občanov všetkých náboženstiev v Starej Turej bolo dobré až do vzniku vojnového slovenského štátu. Pôsobili tu napríklad lekári, ktorých by sme dnes nazvali filantropmi, židovskú školu občas navštevovali i nežidovské deti kvôli dobrej výučbe nemeckého jazyka. Počula som o mnohých priateľstvách Židov a nežidov, o tom, že hlavne mladší Židia už boli spoločenskejší, zapájali sa do spolkov, hrali divadlá.

Kto bol Robert Büchler?

Robert Jehošua Büchler slovensko-izraelský historik a aktivista. Narodil sa v roku 1929 v Topoľčanoch. Celú jeho rodinu – 57 príbuzných vyviezli v roku 1942 do koncentračného tábora v Osvienčime, kde boli zavraždení. Jeho so sestrou a rodičmi vyviezli do Osvienčimu až v roku 1944 a v januári 1945 sa dostal do Buchenwaldu. Spolu s 900 ďalšími deťmi ho umiestnili do detského bloku 66, tzv. „Malého tábora“. Počas „pochodu smrti“, krátko pred oslobodením buchenwaldského tábora americkou armádou, sa mu podarilo ujsť a prežiť. Po vojne sa vrátil do Topoľčian, v roku 1949 emigroval do Izraela. Bol spoluzakladateľom kibucu Lahavot Haviva, v ktorom žil až do smrti v roku 2009. Ako historik sa venoval dejinám európskeho židovstva, spracoval tiež dejiny buchenwaldského detského bloku 66, ktorému sa predtým venovala len malá pozornosť.

Pramene:

Büchler, R.: *Stručný pohľad na dejiny Židov na území Slovenska*, Štátny archív Bratislava, pobočka Trenčín

Kapitola 2.

Stručná história židovskej komunity v Starej Turej

Traduje sa, že Židia do Starej Turej prišli z Moravy. Je pravdepodobnejšie, že sa najskôr usadili v Novom Meste nad Váhom, kde bola križovatka obchodných ciest a veľa príležitostí na obchodovanie, a až odtiaľ prišli do Starej Turej. Až do roku 1942 mali staroturanskí a novomestskí Židia spoločný rabinát a židovské matriky sa viedli v Novom Meste nad Váhom.

Ing. Milan Ježo z Bratislavy, bývalý staroturanský rodák, zistil a uviedol vo svojej práci *Kronika židovskej komunity na Starej Turej* (1752–1992), že prvý písomný záznam o pobyte Židov v Starej Turej je z roku 1752 v súpise obyvateľstva – ide o dve rodiny. V roku 1769 tu býva už päť židovských rodín, vrátane felčiara Johannes Hoffmana. V roku 1784, v čase výstavby evanjelického kostola, vyhotovil tri okná židovský občan. V zápisnici konickej vizitácie (1878) rímskokatolíckej cirkvi sa uvádza, že v obci žije 43 Židov (24 dospelých a 19 maloletých). A dôležité sú i oznamy, že tu riadna židovská obec síce nie je, ale majú tu

nielen školu a modlitebňu v súkromnom dome, ale i prenajatý svoj cintorín.

V roku 1828 podľa dikálneho súpisu obyvateľov žije v obci 17 židovských rodín. V tomto súpise sa už objavujú priezviská židovských občanov, ktoré sa v Starej Turej používajú i po rokoch: Grünbaum, Reisz, Bustin, Pick, Weissenstein, Gutstein. V roku 1848 boli až dvakrát vyrabované niektoré židovské obchody. Na druhej strane je tu záznam, že židovskí občania Samuel a Wilhelm Grünbaumovci prispeli na činnosť Matice slovenskej.

Ďalšie veľké sčítanie ľudu sa robilo v roku 1869. Údaje z tabuľky, ktorú zostavil Ing. Milan Ježo na základe pátrania v Štátnom archíve Nitra, som použila v kapitole *Židovské obyvateľstvo v roku 1869 až 1942*. Dohľadala som k tomuto súpisu i čísla domov, ktoré boli platné po prečíslovaní v roku 1906, a tak som mohla identifikovať domy, v ktorých Židia bývali od roku 1869 až do roku 1942. V roku 1876 je tu už usadený židovský lekár Karl John s obvodom aj pre Lubinu, Bzince a Hru-

šové. V druhej polovici 19. storočia sa medzi vrilistami (tí, čo platia najvyššie dane) často objavujú viacerí Židia: Bernhard Bustin, Leopold Bustin, MUDr. Jozef Hofmann, Adolf Scharf a Šándor Grünbaum. V roku 1905 je dostavaná synagóga pre rozrastajúcu sa židovskú komunitu (95 židovských občanov).

Po skončení 1. svetovej vojny vypukli v obci nepokoje a rabovačky. V kronike sa uvádza, že boli vyrabovaní skoro všetci Židia okrem obchodu Irmy Langfelderovej, jej manžel padol totiž vo vojne. Ale zrejme sa o to obyvatelia pokúšali, keďže jej syn Lajoš zastrelil pri ochrane rodinného majetku Jána Ochotníckeho.

V roku 1920 bola založená v Starej Turej Združená židovská strana. Po nepokojoch roku 1918 sa však veľa Židov zo Starej Turej vystaňovalo niektorí do Nového Mesta nad Váhom, do Maďarska, ale i do Palestíny. V čase ďalšieho prečíslovania domov v roku 1930 sa počet domov obývaných Židmi rapídne zmenšil. V období prvej Československej republiky sa mnohí židovskí občania zapájali do politického, kultúrneho, spoločenského i športového života v obci: Alexander Langfelder a Marcel Weissenstein hrali ochotnícke divadlo, Artur Marmorstein, poslucháč techniky, pôsobil vo výbore protiletectkej obrany, Marcel Weissenstein účinkoval v Sokole i v hasičskej dychovej hudbe.

Počnúc rokom 1938 sa Židom začínajú zhoršovať podmienky pre život, hlavne po vyhlásení Slovenskej republiky 14. 3. 1939, keď jediná povolená politická strana — Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS) prevzala z Nemecka antisemitskú (rasová nenávisť k Židom, antise-

mitizmus) doktrínu a presadila ju v zákonoch Slovenskej republiky a ďalších úradných rozhodnutiach a nariadeniach. V júni 1940 bol na svete už arizačný zákon, v auguste Slovenský snem vyhlásil, že pozbavenie Židov príjmov a majetkov vyrieši iba ich „vystaňovanie“, v októbri 1940 nasledovalo aj zhabanie peňazí a cenností, odobratie pasov.

V roku 1941 vychádza nariadenie ako súčasť tzv. židovského kódexu — nosenie žltej Dávidovej (židovskej) hviezdy na viditeľnom mieste obleku. Z mesta násilne vyhostili MUDr. Wintera do Osuského. A v marci 1942 sa začalo sústreďovanie Židov v zberných táboroch. Všetci Židia zo Starej Turej neboli deportovaní naraz. V marci 1942 gardisti odvieďli viacerých dospelých slobodných vlakom do Nového Mesta nad Váhom. Ešte žije svedkyňa, pani Kalafúsová, rod. Ťažká, ktorá videla na vlastné oči, ako dvaja staroturanskí gardisti odvádzali okolo otcovej pálenice dvoch mladých chlapcov (pravdepodobne Marcela a Oskara Weissensteinovcov) na stanicu. Zachoval sa tiež zoznam Židov, ktorí mali byť na základe telefonického rozkazu okresného úradu dopravení do Nového Mesta nad Váhom dňa... apríla 1942 (dátum mal byť oznámený dodatočne) a v ňom sú uvedení už iba rodičia, starí rodičia a malé deti, nie dospelé a slobodné deti. Tie už boli pravdepodobne odsunuté v marci. Niektoré rodiny (napr. i rodinu dentistu Blumena a ďalšie) zväžali do Nového Mesta autom či autobusom. Rozprávali mi o tom potomkovia ľudí, ktorí to videli.

Podrobnejšie o tomto období píšem v 13. kapitole.

Kapitola 3.

Zoznamy židovského obyvateľstva zo starých matrik

V roku 1840 podľa zákonného článku 219/1840 bolo nariadené viesť židovské matriky. V skutočnosti sa začali viesť asi trocha neskôr. Ing. Ježo vo svojej práci uvádza: matrika narodených 1851–1884 (Geburst Protokoll), sobášnych 1852–1884 (Traunung Protokoll), a zomrelých 1851–1885 (Todten Protokoll). Na internete podľa familysearch.org sa uvádzajú roky pre narodenia 1833–1885 (Inv. č. 2145), úmrtia 1851–1885 (Inv. č. 2147) manželstvá 1852–1884 (Inv. č. 2146). Židovské matričné záznamy z ďalších rokov boli zapisované na židovskom matričnom obvode Nové Mesto nad Váhom. Pod tento židovský matričný obvod spadala aj Stará Turá podľa nariadenia Uhorského ministerstva kultúry a školstva č. 1924/1885. Zákonným článkom 33/1894 z 1. 10. 1885 sa v Uhorsku zaviedli štátne matriky, cirkevné (vrátane židovských) prestali byť verejnoprávnymi dokladmi. Na Mestskom úrade v Starej Turej sú tieto matriky archivované od roku 1895. A práve z nich som vypracovala nasledujúce zoznamy. Musím vzdať

hold matrikám do r. 1918, ktoré sa viedli veľmi podrobne, sú však v maďarčine. Zvláštnosťou týchto matrik je, že u narodených detí alebo zomrelých sa uvádza presný dátum narodenia, resp. úmrtia, ale u ich rodičov iba ich vek. Keď som si potrebovala vypočítať aspoň rok narodenia rodičov, nebol presný (plus mínus jeden rok). Aj pri výpočte narodenia zomrelého (u ktorého bol uvedený vek zomrelého) výpočet roka nebol presný, takisto plus mínus jeden rok. Prvýkrát som sa s tým stretla na jar 2014 na židovskom cintoríne na náhrobkoch. Keby si žijúci potomkovia chceli zostaviť svoje rodokmene, môžu sa z týchto zoznamov odraziť, lebo uvádzam aj čísla zväzkov a strán matrik.

Najprv som uvažovala, že by som preštudovala i najstaršie matriky, ktoré sú na internete. Ale po preštudovaní štátnych matrik od roku 1895 do roku 1942 som získala až nečakane veľký objem informácií o našich židovských občanoch, ktoré pre potreby tejto knihy postačujú. A je na potomkoch našich Židov, ktorí žijú

po celom svete, aby hľadali svojich predkov aj v 18. storočí.

Za obdobie od 1. 10. 1895 do roku 1942 som našla 84 zápisov narodení. Počet zomrelých za toto obdobie bolo 110 (z toho 31 z rokov 1942 – 44). A veľa ľudí je už navždy nezvestných. Za 47 rokov sa uskutočnilo v Starej Turej 33 sobášov. Posledný sobáš bol v roku 1938 v rodine Gutsteinovcov. Mnohé sobáše sa však vykonali i mimo Starej Turej. Zistila som stovky mien i s adresami.

Žiaľ, musím skonštatovať, že sa môžu v zoznamoch vyskytnúť i menšie chybičky. Niektorí notári totiž písali veľmi nečitateľne. Do roku 1919 boli navyše mená aj priezviská pomadačené. Väčšinou som sa snažila mená zapísať tak, ako boli uvedené v matrike. Najväčší pro-

blém bol prečítať názov bydliska, ktoré bolo pomadačené a ešte k tomu úplne nečitateľné. Matriky obsahovali aj rôzne dodatočné zápisy zo zahraničia s neúplnými údajmi. Verím však, že napriek týmto drobným nedostatkom v matrikách sa nezníži hodnota týchto zoznamov, a že čitatelia tejto knihy budú rovnako prekvapení (ako ja), koľko židovských spoluobčanov sa narodilo, žilo a zomrelo v Starej Turej iba v krátkom období od roku 1895 do roku 1942. Okrem iného matriky poskytli i údaje o tom, že veľa mladých Židov či Židoviek sa po sobáši odsťahovalo do celého Rakúsko-Uhorska, mnohí odišli do Palestíny, neskôr do Izraela, do USA a iných krajín. Ich potomkovia ešte stále žijú a dokonca i tí mladší vedia, že ich predkovia pochádzali zo Starej Turej.

NARODENÍ ŽIDIA V STAREJ TUREJ V ROKOCH 1895 – 1942

Por. č.	Meno narodeného	Dátum narodenia	Meno otca	Meno matky	Číslo	Zv/Str
1.	Vilma Grúnbaum	31.10.1895	Samuel, 24 r.	Johana, 24 r.	63/56	1/20
2.	Lajoš Langfelder	31.12.1895	Miksa, 29 r.	Fani Kohn, 28r.	307/277	1/71
3.	Fridrich Grúnbaum	8.5.1895	Emanuel, 37r.	Sarolta Kohn, 28r.	278/256	1/165
4.	Erszébet Grúnbaum	1896	Šándor, 28r.	Sáli Deutsch, 22r.	76/69	1/
5.	Bertold Weisenstein	21.7.1896	Mór, 31r.	Žofia Haas, 26r.	53/45	1/199
6.	Irma Bustin	30.11.1896	Lipot, 41r.	Matilda Kohn, 29r.	46/41	1/292
7.	Albert Holzman	8.6.1896	Lajoš	Terézia		1/234
8.	Hedvika Marmorstein	21.12.1896	Filip, 32r.	Regina Weis, 32r.	50/43	1/313
9.	Nezn. Fúrst	1.6.1897	Samuel, 45r.	Fani Grúnbaum, 37r.	305/276	1/430
10.	Lili Bustin	7.6.1897	Henrik, 32r.	Irma Klein, 26r.	315/279	1/437
11.	Norbert Bustin	6.9.1897	Jacob, 42r.	Johana Wollner, 27r.	69/63	1/501
12.	Aranka Schwartz	28.12.1897	Bernhard, 29r.	Juliana Grunbaum, 24r.	63/56	1/597
13.	Samuel Langfelder	1.5.1898	Miksa, 31r.	Fani Kohn, 30r.	307/277	2/119
14.	Petronela Weisenstein	8.5.1898	Mór, 32r.	Jozefa Haas, 26r.	53/45	2/
15.	Deszó Bustin	23.12.1898	Henrik, 34r.	Irma Klein, 27r.	315/279	2/304
16.	bez mena	21.1.1889	Filip, 32r.	Regina Weiss, 34r.	273/253	2/321
17.	Kálman Schwartz	1.7.1899	Bernhard, 31r.	Juliana Grúnbaum	63/56	2/451
18.	Bernát Pick	15.10.1874	Nathan, 31r.	Katalin Bustin, 26r.	dodatočný zápis 3/18	
19.	Ferez Grúnbaum	21.5.1900	Šándor, 32r.	Sáli Deutch, 26r.	76/79	3/111

Por. č.	Meno narodeného	Dátum narodenia	Meno otca	Meno matky	Číslo	Zv/Str
20.	Erszébet Weissenstein	25.5.1900	Mór, 34r.	Žofia Haas, 32r.	53/45	3/114
21.	Lajoš Bustin	22.7.1900	Jacob, 44r.	Johanna Wolner, 30r.	69/63	3/147
22.	Béla Bustin	22.7.1900	Jacob, 44r.	Johanna Wolner, 30r.	69/63	3/147
23.	Kornélia Marmorstein	30.8.1900	Filip, 33r.	Regina Weiss, 34r.	271/253	3/176
24.	Erszébet Bustin	19.12.1900	Henrik, 36r.	Irma Klein, 29r.	315/279	3/277
25.	Armin Schwartz	17.5.1901	Bernhard, 33r.	Juliana Grúnbam, 28r.	63/56	3/275
26.	Ignátz Bustin	6.10.1868	Jonas, 23r.	Leni Weissenstein, 27r.	72/66	3/571
27.	Gisela Bustin	?10.1872	Jonas, 27r.	Leni Weissenstein, 31r.	72/66	3/572
28.	Henrik Bustin	7.6.1878	Jonas, 33r.	Leni Weissenstein, 37r.	72/66	3/573
29.	Bertold Bustin	17.1.1902	Jacob, 47r.	Johanna Wolner, 32r.	69/63	3/579
30.	Ernestína Kaiser	24.3.1902	Dr. Ignátz, 30r.	Hermína Kraus, 24r.	4/22	
31.	Jolán Langfelder	1902	Miksa, 36r.	Fani Kohn, 36r.	307/277	4/47
32.	Regina Weissenstein	1902	Moricz	Mária	nečitateľné	4/82
33.	Ernó Weiner		Ferenc, 31r.	Johanna Weissenstein, 24r.		4/128
34.	Gula Weissenstein	1902	Mór, 37r.	Žofia Weissenstein, 30r.	53/45	4/178
35.	Géza Grúnbaum	1903	Šándor, 36r.	Sáli Deutch, 31r.	76/69	4/309
36.	Alfréd Kaiser	13.8.1903	Dr. Ignátz, 30r.	Hermína Kraus, 25r.		4/399
37.	Béla Marmorstein	1903	Armin, 28r.	Jozefa Haas, 26r.	315/279	4/400
38.	Márk Weissenstein	8.10.1903	Salamon, 27r.	Julia Búchler, 25r.		4/435
39.	Arthur Marmorstein	5.4.1904	Filip, 39r.	Regina Weiss, 40r.	48/43	4/599
40.	Leo Weissenstein	?4.1904	Mór, 38r.	Žofia Haas, 30r.	53/45	
41.	Márgit Morgenstern	?5.1904	Emil, 27r.	Johanna Blau, 22r.	56/49	5/64
42.	Erszébet Bustin	?7.1904	Jacob, 50r.	Johanna Wolner, 32r.	69/63	5/106
43.	Šándor Weissenstein	?5.1905	Ignátz, 32r.	Kornélia Kohn, 27r.	315/279	5/370
44.	Márgit Weissenstein	1.7.1905	Salamon, 29r.	Júlia Búchler, 27r.	275/255	5/394
45.	Aranka Morgenstern	?2.1906	Emil, 28r.	Janka Blau, 22r.	56/49	5/562
46.	Hermína Pick	12.7.1906	Jozsef, 31r.	Cecília Búchler, 24r.	38	6/42
47.	Oscar Weissenstein	13.8.1906	Solomon, 29r.	Júlia Búchler, 27r.	255	6/59
48.	Šándor Weissenstein	10.10.1906	Mór, 41r.	Žofia Haas, 35r.	53/45	6/94
49.	Valéria Weiss	4.4.1907	Simon	Olga Sinek	Viedeň	6?8
50.	Sidónia Bustin	19.4.1907	Jacob, 53r.	Johanna Wollner, 32r.	63	8/20
	Ernó Bustin	19.4.1907	Jacob, 53r.	Johanna Wollner, 32r.	63	8/20
51.	Olga Morgenstern	16.4.1907	Emil, 31r.	Johanna Blau, 25r.	49	8/62
52.	Terén Kaiser	16.7.1908	Dr. Kaiser, 35r.	Hermína Kraus, 29r.	169	8/76
53.	Marcel Grúnbaum	25.8.1908	Šándor, 40r.	Sarolta Deutch, 35r.	73	8/80
54.	Márgit Weiss	19.12.1907	Simon	Olga Sinek	Viedeň	8/103

Eva Tomisová: Osudy Židov Starej Turej

Por. č.	Meno narodeného	Dátum narodenia	Meno otca	Meno matky	Číslo	Zv/Str
55.	Anna Klein	26.7.1907	Fúlop	Rosa Böhm	Viedeň	8/103
56.	Jozef Gutstein	17.3.1909	Géza, 29r.	Berta Weiss, 29r.	263	8/107
57.	Marcel Weissenstein	24.1.1909	Ignátz, 35r.	Kornélia Kohn, 32r.	279	8/119
58.	Želmíra Pick	29.4.1910	Jozef, 37r.	Cecília Búchler, 25r.	38	8/152
59.	Šándor Langfelder	28.11.1911	Felix, 29r.	Irma Schmiedl, 33r.	414	8/212
60.	Márgit Weissenstein	21.3.1912	?	Józsefa Weissensein	235?	8/228
61.	Edit Weisz	5.12.1910	Jacob	Frines Bochaster	Viedeň	8/230
62.	Márgit Weissenstein	2.1.1910	?	Regina Weiss	Viedeň	8/230
63.	Hilda Weissenstein	12.5.1912	Solomon, 36r.	Júlia Búchler, 33r.	255	8/233
64.	Erno Hoffmann	3.5.1910	Izak	Mária Gubits	Viedeň	8/236
65.	Morgenstern, mŕtve	20.10.1912	Jacob, 27r.	Ernestína Kohn, 37r.	93	8/245
66.	Ella Pick	18.11.1912	Bernát, 39r.	Regina Marmorstein, 33r.	396	8/249
67.	Mihály Morgenstern	10.11. 1913	Jacob, 58r.	Ernestína Kohn, 38r.	93	8/288
68.	Irén Weissenstein	9.3.1915	Solomon, 38r.	Júlia Búchler, 35r.	255	9/36
69.	Janka Grúnbaum	?10.1878		Juliana Grúnbaum, 28r.		9/69
70.	Amália Weitener	1.1.1918	Bernát, 40r.	Erszébet Stromwaser, 35r.		9/96
71.	Olga Gutstein	9.10.1919	Gejza, 39r.	Berta Weiss, 39r.	263	9/110
72.	Emil Gutstein	22.4.1921	Gejza, 41r.	Berta Weiss, 41r.	263	9/197
73.	Rudolf Morgenstern	14.12.1923	Herman, 33r.	Johanna Dušinska, 28r.	93	10/31
74.	Edita Schlessinger	24.11.1925	Dávid, 32r.	Fani Gutenplanová, 32r.	52	10/81
75.	Alžbeta Morgenstern	7.10.1926	Herman, 36r.	Johanna Dušinská, 32r.	93	10/106
76.	Viliam Morgenstern	24.12.1927	Herman, 37r.	Johanna Dušinská, 32r.	93	10/142
77.	Solomon Schlessinger	10.9.1930	David, 37r.	Fani Gutenplanová, 37r.	45	10/232
78.	Viliam Gutstein	10.1.1935	Jozef, 25r.	Terézia Schicková, 24r.	50	11/21
79.	Erich Bustin	23.1.1936	Bertold, 34r.	Serafína Wolitzerová, 29r.	56	11/38
80.	František Langfelder	9.2.1938	Alexander, 27r.	Aurélia Wolitzerová, 29r.	401	11/75
81.	Milan Juraj Weiss, kat./ ^x	9.5.1942	Oskar, 31r. Žid	Agneša Juchnová, 31r.	kat. 24	11/152
82.	Vilma Bustin	30.9.1895	Henrik, 31r.	Irma Klein, 24r.	315/305	1/16
83.	Elemír Bustin	2.11.1895	Lipot, 40r.	Matilda Kohn, 28r.	46/41	1/26
84.	Arnold Bustin	19.12.1895	Jacob, 40r.	Johanna Wolnerová	69/63	1/68

Poznámka:

^{/x} Priezvisko tu zapísaného dieťaťa zmenilo sa spolu s otcovým na „Veselý“. Povereníctvo SNR pre veci vnútorné, číslo 14105/1 IV. 1945, 11. 12. 1945

ZOMRELÍ ŽIDIA V ROKOCH 1895 – 1945

Por. č.	Meno zomrelého	Vek	Dátum úmrtia	Otec	Meno matky	Č.d.	Zv/Str
1.	Ernestína Grúnbaum	14r.	6.10.1895	Vilmos	Erszébet Grúnbaum	277/256	1/4
2.	Johanna Grúnbaum	24r.	9.12.1895	Samuel	Tereza Grúnbaum	63/56	1/29
3.	Armin Grúnbaum	15r.	16.12.1895	Solomon	Regina Grúnfeld	63/56	1/33
4.	Vilma Grúnbaum	2m.	13.1.1896	Samuel	Johanna Grúnbaum	63/56	1
5.	Oskar Fúrst	9m.	15.4.1896	Samuel	Fani Grúnbaum	305/276	
6.	Fani Weissenstein	28r.	20.4.1896	Jozef	Regina Weiss		1/174
7.	Janö Rosenberg	11r.	12.6.1896	Salomon	Nika Platzko	462/387	1/168
8.	Erszébet Grúnbaum	6m.	24.1.1897	Šándor	Sáli Deutch	76/69	1/305
9.	Tibor Grúnbaum	3m.	9.8.1898	Šándor	Sáli Deutch	76/69	2/163
10.	Kálman Schwartz	1m.	20.8.1899	Bernhard	Juliana Grúnbaum	63/56	2/259
11.	Bernát Bustin	78r.	21.4.1900	Salamon	Cecília Braun	315/279	2/411
12.	Abrahám Bustin	70r.	6.2.1901	Markus	Susana Hani	69/63	2/537
13.	Lajoš Bustin	7m.	26.2.1901	Jacob	Johanna Wollner	69/63	2/548
14.	Béla Bustin	7m.	26.2.1901	Jacob	Johanna Wollner	69/63	2/550
15.	Adolf Schwartz	48r.	19.6.1901	Lipot	neznáma	57/50	3/41
16.	Arnold Bustin	6r.	29.9.1901	Jacob	Johanna Wollner	69/63	3/85
17.	Jacob Grúnbaum	87r.	18.2.1902	Izak	Ilona Kellerman	100/92	3/165
18.	Sam Grúnbaum	90r.	10.9.1902	Samuel	neznáma	82/73	3/264
19.	Samuel Langfelder	5r.	25.3.1904	Miksa	Fani Kohn	307/207	3/556
20.	Margit Weissenstein	2 d.	3.7.1905	Salamon	Júlia Búchler	275/255	4/236
21.	Róza Grúnbaum	66r.	4.4.1905	Adolf Holzman	Mária Braun	470/394	4/237
22.	Helena Bustin	69r.	3.8.1907	Ignác Weissen	Fani Sterlicht		5/22
23.	Róza Grúnbaum	90r.	7.8.1907				5/23
24.	Abrahám Bustin	83r.	1907	Elias	Janka Reich		5/28
25.	Robert Bustin	14m.	17.1.1907	?	?	Viedeň	5/44
26.	Margit Weiss	2m.	3.3.1908	Simon	?	Viedeň	5/54
27.	Marcel Grúnbaum	3m.	4.12.1908	Šándor	Sarolta Deutch	73	5/57
28.	Johanna Morgenst.	97r.	5.3.1909			414	5/65
29.	Johanna Hoffman	57r.	3.5.1909	Moses Gemeiner	Cecília Deutch		5/68
30.	Mór Morgenstern	88r.	9.1.1910				
31.	Johanna Bustin	83r.	27.2.1910	Lipot Haas	Jozefa Roth	279	5/86

Eva Tomisová: Osudy Židov Starej Turej

Por. č.	Meno zomrelého	Vek	Dátum úmrtia	Otec	Meno matky	Č.d.	Zv/Str
32.	Regina Weissenst.	69r.	1910			47	5/97
33.	Samuel Weissenst.	55r.	30.9.1910	Lipot	Sidónia Rokács	247	5/99
34.	Mór Weissenstein	46r.	30.4.1911	Jozef	Regina Weissenstein	45	5/120
35.	Jozef Weissenstein	80r.	18.6.1911	Abrahám		45	5/122
36.	Mária Morgenstern	53r.	20.6.1911	Emanuel Kohn	Jozefa Langfelder	93	5/123
37.	Jozef Grúnbaum	79 r.	25.10.1911	Joachim ?	Borbálya ?	394	5/133
38.	Bernát Marmorstein	74r.	2.12.1911	?	?	49	5/136
39.	Margit Weissenstein	21d.	11.4.1912		Jozefa Weissenstein	399?	5/146
40.	Lájoš Láнар	44r.	3.4.1911	?	?		5/158
41.	Lipot Weissenstein	87r.	14.5.1913	Abraham	Fani Grúnbaum	51	5/170
42.	Katalin Weiss	72r.	28.6.1913	Mór Grúnbaum ?		263	5/172
43.	Mária Pick	70r.	19.8.1913	Jozef Schwarz ?		389	5/174
44.	Ernestína Morgenst.	38r.	6.12.1913	Mór Kohn	Leopoldína Hoffenrlich	93	5/184
45.	Mihály Morgentern	3m.	24.2.1914	Jacob	Ernestína Kohn	93	5/191
46.	Amália Reisz	78r.	12.3.1914	Moses	Júlia Preis	68? 58?	5/192
47.	Katalin Kohn	75r.	1.8.1914	Valentin ?		277	5/202
48.	Henrik Weissenstein	63r.	13.12.1914	Lipot	Sidónia Rokacs	50	5/205
49.	Jacob Morgenstern	60r.	27.4.1914	?	?	93	5/226
50.	Juliana Lobonitz	64r.	3.12.1915	Jacob Grúnbaum	Mária Ehornfeld	382	5/242
51.	Janette Kohn	67r.	13.2.1916	?	Marmorstein		5/249
52.	Dávid Reisz	80r.	24.6.1916	Vilhelm	?		5/259
53.	Netti Blau	72r.	28.6.1916	Pick	?	461	5/263
54.	Johanna Fanto	90r.	21.3.1917	Dr. Jozef Hoffman ?		50	5/275
55.	Katalin Weiss	24r.	15.2.1916	Nathan Gipsa ?	Rakúsko	263	5/289
56.	Sarolta Weiss	73r.	20.5.1918	Aron Potok		57? 51?	5/297
58.	Mór Weiss	76r.	27.7.1918	Jacob	Juliana Bierman	263	6/4
59.	Regina Fúrst	37r.	25.10.1918	Samuel	Fani Grúnbaum	394	6/14
60.	Emanuel Blau	82r.	5.12.1919	?	?		6/34
61.	Nathan Pick	85r.	23.11.1920	Dávid	?	101	6/54
62.	Herman Wollner	78r.	26.6.1921	Jacob Wollner	Johanna ?	63	6/67
63.	Heinrich Morgenst.	38r.	9.2.1922	Jacob	Mária Kohn	93	6/81
64.	Alexander Weissen.	17r.	7.9.1922	Ignátz	Kornélia Kohn	279	6/92